

5. *Niu Qichun, Liu Xiang* (2008), Research on the Effects of Financial Development for Industrial Structure and Urbanization in Western of China, *Finance & Economy*, No.20:126—127.

6. *Schwert G.* (1989), Test for unit roots: A Monte Carlo investigation, *Journal of Business and Economic Statistics*, No.7, 147—159.

7. *Wang Kaike, Zhuang Peizhang, Guan Yang* (2010), Urbanization and Public Financial Investment in Infrastructure — Based on Fujian Province, *Industrial Technology & Economy*, and No.6:142—146.

8. *Wu Yan* (2005), Financial Support for Urbanization of Underdeveloped Western Regions in China, *Journal of Southwest University for Nationalities*, No.2:126—129.

9. *Yu Hongyan* (2008), Empirical Analysis to Urbanization and Financial Policy in China, *Statistical Thinktank*, No.11:60—64.

10. *Zheng Changde* (2007), Empirical Study of Financial Intermediation and Urbanization in China, *Social Sciences in Guangdong*, No.3:12—18.

11. *Zheng Mei Fu Qiang*(2008), Empirical Analysis of Financial and Urbanization in Chongqing City, *China Economist*, No.5:274—275.

Стаття подана до редакції 11.10.2011

УДК 332.122

О. В. Ольшанська, канд. екон. наук, доц.,
зав. кафедри регіональної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

РЕГІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВА СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано методологічні основи регіонально-просторового розвитку господарства. Визначено основні проблеми створення ефективної регіонально-просторової моделі господарства в сучасних умовах. Проаналізовано основні проблеми диференціації економічного простору України та визначено концептуальні напрями удосконалення регіонально-просторового розвитку України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіон, економічний простір, регіонально-просторовий розвиток, системна організація, державна регіональна політика.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы методологические основы регионально-пространственного развития хозяйства. Определены основные проблемы создания эффективной регионально-

пространственной модели хозяйства в современных условиях. Проанализированы основные проблемы дифференциации экономического пространства Украины и определены концептуальные направления усовершенствования регионально-пространственного развития Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регион, экономическое пространство, регионально-пространственное развитие, системная организация, государственная региональная политика.

ANNOTATION. The methodological bases of regional-spatial development of economy have been analyzed in the article. The main problems of creation of the effective regional-spatial model of economy in the modern conditions are determined. The main problems of differentiation of the Ukrainian economic space are analyzed and conceptual directions of improvement of regional-spatial development of Ukraine are defined.

KEY WORDS: region, economic space, regional-spatial development, system organization, public regional policy.

Однією з найважливіших теоретичних і прикладних проблем сучасності є забезпечення просторового розвитку суспільства, пошук найбільш досконалої моделі його просторової організації. Економічна наука приділяє значну увагу розробленню теорії ефективного розміщення виробництва та розвитку економіки регіонів. Територіальна структура господарського комплексу — це його регіонально-просторова будова, що відображає розподіл на території господарських об'єктів та їхніх систем, які завдяки наявності зв'язків утворюють певну форму просторової організації виробництва й суспільства в цілому. Отже, регіональна структура господарства містить елементи, кожен з яких виконує певні функції в складній господарській системі країни або світу. Найбільш важливими територіально-структурними елементами господарського комплексу є різні типи регіонів, які становлять єдину взаємопов'язану систему функціональних елементів. Саме дослідження регіонально-просторової системної організації господарства, аналіз її трансформації в сучасних умовах, наукові рекомендації щодо оптимізації розвитку та функціонування господарських систем регіонів мають практичне значення і виступають як наукова база розв'язання проблем управління, прогнозування, стимулювання розвитку регіонів, країн і світу в цілому.

Таким чином, регіонально-просторова системна організація господарства є стрижневою категорією геопросторової організації економіки країни та складною системою економічних, соці-

альних і екологічних відносин, які визначають взаємозалежність і взаємопов'язаність форм регіонально-просторової організації продуктивних сил.

У зв'язку з цим зростає увага до вивчення регіональних аспектів розвитку ринкового господарства: формування теоретико-методологічних основ та методичного інструментарію пізнання соціально-економічних процесів, що об'єктивно відбуваються в регіонах.

Разом з тим, сучасна складна соціально-економічна ситуація в регіонах України дає усі підстави стверджувати, що актуальність цих проблем не зменшується. Багато з них залишаються ще не достатньо дослідженими, особливо ті, що стосуються вдосконалення регіонально-просторової структури господарства та комплексного підходу до вирішення соціально-економічних проблем регіонів.

Дослідження економічного простору пов'язують ще з античним періодом. Пізніше це поняття входило в структуру економічних теорій Т. Мора, Т. Компанелли, Ш. Фур'є, Р. Оуена, Дж. Стюарта, А. Сміта та Д. Рікардо. Однак майже до XIX століття фактор простору мало враховувався в загальних економічних теоріях. І лише в кінці XIX століття з'являються дослідження факторів економічного простору в роботах Й. Тюнена, В. Лаундхарта, А. Вебера та ін. Їхніми послідовниками в XX столітті стали О. Енгландер, Т. Паландер, А. Льош, які зробили значний внесок у розвиток вчення про просторову економіку. На сучасному етапі розвитку та формування теоретичних основ регіональної науки проблемам економічного простору присвячені роботи багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, таких як У. Айзард, Т. Райнер, А. Куклінські, Г. Річардсон, М. М. Некрасов, А. Г. Гранберг, В. І. Вернадський, А. М. Паламарчук, М. І. Фашевський, Л. Г. Чернюк, В. П. Якобчук, О. С. Малиновський та ін.

Просторовий аналіз є найбільш повним відображенням дійсності, сприяє поглибленню знань про взаємодію об'єктів, їхні просторово-часові відносини. Знання про економічний простір і його формування сприяють більш повному залученню його в економічну діяльність як додаткового ресурсу, що рівноцінне використанню додаткової продуктивної сили. Знання про зв'язки та їхню доцільність й обґрунтованість сприяють розширенню меж впливу існуючих продуктивних сил, переходу їх у більш високий (глобальний) економічний простір, що забезпечує їхню більшу розвиненість.

Просторовий розвиток суспільства обумовлюється багатьма чинниками, серед яких регіональне ресурсне забезпечення відтворювального процесу в межах єдиного економічного простору держави є визначальним.

Таким чином, визначаючи передумови регіонально-просторового розвитку слід виокремити, насамперед, наявність різноманітних ресурсів як природної бази господарської діяльності. До них належать мінеральні, земельні, водні, лісові, фауністичні, рекреаційні та інші ресурси регіонів, а також кількісні та якісні властивості населення, що проживає в межах регіонів. До створених людиною передумов регіонально-просторового розвитку належать: виробничий потенціал регіонів, форми суспільної і територіальної організації господарства, суспільні і, насамперед, економічні відносини як у регіональних, так і національних та міжнародних межах, соціальна інфраструктура регіонів, що забезпечує інтелектуальний, фізичний і духовний розвиток населення як головної продуктивної сили.

Економіка регіону є найважливішим складником господарського комплексу країни. В сучасних умовах зростання інтеграційних процесів, що об'єктивно відбуваються, економічний регіон може формуватись у межах кількох країн як міжнародне утворення, що базується на врахуванні найбільш ефективної дії місцевих факторів виробництва — ресурсів, робочої сили, економічних взаємозв'язків тощо.

Економіці регіону найбільш притаманні ознаки саморегуляції через попит та пропозицію на регіональному та міжрегіональному рівнях, конкуренцію в межах регіону, форми власності, тобто фактори, які домінують у механізмі економічного зростання і розвитку конкретної території.

Економіка регіону визначається широкою взаємодією між усіма господарюючими суб'єктами, що відображає інтеграційний процес і характеризує комплексність і збалансованість його розвитку. Таким чином, економічний регіон являє собою по суті частину економічного простору країни та формує регіональний простір, що об'єднує виробників і споживачів товарів і послуг у єдину цілісну економічну систему в межах регіонів країни.

Регіонально-просторовий аспект аналізу дозволяє найбільш повно визначити і вивчити взаємодії суспільства і природи, дає можливість найбільш достовірно представити сферу діяльності людей, розкрити її елементи й особливості функціонування як єдиної системи та отримати достовірні знання про особливості та характер взаємодії між людиною та середовищем її існування.

Аналіз сучасного регіонально-просторового розвитку України дає всі підстави стверджувати, що головною проблемою його функціонування є недосконалість його системної організації, що суттєво ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень, формування загальнодержавного ринку товарів і послуг, збільшує загрози регіональних криз, дезінтеграції національної економіки. Основним завданням сьогодення в цьому напрямі є її впорядкування та вдосконалення відповідно до вимог часу на основі сучасних механізмів стимулювання й регулювання економічного розвитку територій — фінансових, кредитних, рентних, інноваційних тощо.

Найбільш небезпечним наслідком недосконалої організації економічного простору України є регіональна дезінтеграція економічного простору держави, яка в системі національної макроекономіки призводить до виникнення суттєвих соціально-економічних диспропорцій, нерівномірності економічного зростання, порушення процесів економічного відтворення та відповідних відтворювальних пропорцій як на регіональному, так і загальнодержавному рівнях.

Регіональна дезінтеграція економічного простору держави знаходить прояв у хаотичному, неконтрольованому саморозвитку регіонів, ігноруванні загальнодержавних інтересів, розриві між-регіональних господарських зв'язків. Дезінтеграція є явищем, об'єктивно протилежним регіональній інтеграції в єдину систему національної економіки. Протягом останніх десятиріч в Україні процеси регіоналізації спостерігаються в різних проявах і мають як позитивні, так і негативні наслідки. Так позитивними наслідками регіоналізації є, в першу чергу, посилення зацікавленості регіонів у господарській діяльності, їх «економічна самоідентифікація», намагання здобути право економічної самостійності задля ефективного господарювання з метою досягнення вищого рівня соціально-економічного розвитку. Основним негативним наслідком процесів регіоналізації стали дезінтеграція та невиправдане посилення регіональної диференціації економічного простору, що проявилось у різних формах, які можна класифікувати за основними групами:

— диференціація за регіональним ресурсним потенціалом розвитку, коли наявність і структура економічного потенціалу визначають роль і місце регіону в системі національної економіки стають сутнісними чинниками, що визначають обсяги виробництва та відтворювальний процес в економічній системі регіону в цілому;

— диференціація за суспільно-економічними пріоритетами розвитку, ідеологією реформ на рівні регіону, баченням майбутнього місця та ролі регіону в державі, що впливає, в тому числі, на рівень розвитку ринкових відносин, спеціалізацію і характер регіональної економіки, ступінь її інтеграції в ринок, та зрештою — на макроекономічні показники регіонального виробництва, в першу чергу, валового регіонального продукту, його розподіл і споживання;

— диференціація за показниками розвитку суспільного виробництва в галузях економічної діяльності та секторах регіональної економіки;

— диференціація за характером процесів економічного відтворення, поява та збільшення чисельності так званих депресивних регіонів, тобто територій, в яких спостерігаються сталі негативні макроекономічні зрушення в економічних відтворювальних процесах;

— диференціація за головними макроекономічними пропорціями, які окреслюють характер зрушень у господарському комплексі, їх інтенсивність і соціальні наслідки, а саме: витрати — випуск, виробництво — споживання, споживання — нагромадження, оплата найманої праці — прибуток у національному та регіональному вимірах;

— диференціація регіонів за показниками соціально-економічного розвитку, серед яких кінцевими можна вважати рівень та якість життя населення регіону, в країні в середньому.

У цілому, подолання регіональних диспропорцій в економічному просторі можливе за допомогою регуляторної політики, яка повинна включати економічні, соціальні та адміністративні дії та методи. Державна регіональна політика спрямовується на забезпечення формування такої фінансової спроможності місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, яка б створювала можливості для ефективного розвитку, подолання диспропорцій з урахуванням особливостей регіонів, їх потенціалу щодо адаптації до ринкових умов господарювання. На відміну від економіки конкретних регіонів, у яких переплетені місцеві, регіональні та національні інтереси, державна регіональна політика створює макроекономічне середовище, в якому здійснюються відтворювальні процеси в економіці усіх регіонів. Це середовище створюється, наприклад, єдиною на національному рівні монетарною системою, дією інфляційних факторів, встановленням валютних курсів, функціонуванням транспортної системи країни тощо. Регіональна економічна

політика держави охоплює найбільш загальну картину просторового розвитку економіки і суспільства в цілому. Регіон, навіть найбільш розвинутий, не може виконувати функції господарського регулювання для інших регіонів. Для регіону більш характерні ознаки цілісності, ніж для регіональної системи країни, яка включає сукупність регіонів. Регіон як низова ланка господарства реалізує соціально-економічну політику держави, зокрема державні завдання економічного розвитку з урахуванням місцевої специфіки. Вихідною позицією управління економікою регіону є її комплексний розвиток і задоволення на цій основі соціально-економічних потреб населення. Комплексний розвиток передбачає ефективну діяльність у регіоні всіх галузей економіки, які забезпечують матеріальні та духовні потреби, сприятливі екологічні умови проживання населення. Господарство регіону повинно базуватись значною мірою на регіональній та муніципальній власності, місцевих бюджетах, ефективному використанні місцевих ресурсів, утворюючи, таким чином, єдину економічну систему.

До функцій місцевих органів управління, як суб'єктів регіональної економіки в сучасних умовах слід віднести економічне регулювання поведінки суб'єктів ринкових відносин. Органи управління, не втручаючись у справи економічно самостійних підприємств, повинні займатися формуванням соціально-економічного середовища регіону, в чому зацікавлені як підприємства, так і населення регіону. При цьому, економічні можливості регіональних органів у регулюванні системи локальних відтворювальних циклів, пов'язаних із формуванням соціально-економічного середовища, залежать від ефективності функціонування підприємств, тому що фінансово-економічна база регіону будується на основі еквівалентних економічних зв'язків між підприємствами і регіонами.

На нинішньому етапі, коли регіональні суб'єкти управління і господарювання наділені значними повноваженнями й можливостями внутрішньо регіонального управління, складаються умови, за яких регіони несуть відповідальність за реалізацію загальнодержавної соціально-економічної політики, самовідтворення і розвиток регіону, самозабезпечення основних стандартів життєдіяльності населення.

Сучасні економічні і соціальні умови, в яких перебуває Україна, в цілому негативно позначаються і на її регіонально-просторовому розвитку. Сьогодні економічний потенціал держави розміщений, головним чином, у Донецькій, Дніпропет-

ровській, Запорізькій, Київській, Луганській, Одеській, Харківській областях, де зосереджено понад дві третини обсягу промислового виробництва. Виробництво ВРП і національного доходу на душу населення у них вдвічі вище, ніж в окремих областях України. Політика поживлення просторового розвитку України в майбутньому може базуватись на таких концептуальних положеннях:

- розширення самостійності та повноважень органів місцевого самоврядування, підвищення ролі регіональних і місцевих органів управління в економічному розвитку території;

- удосконалення ринкових відносин господарювання через розробку механізмів ефективного функціонування усіх форм власності та просторових систем різних рівнів з урахуванням міжнародного досвіду утворення спільних підприємств, функціонування міжнародних фінансових і торговельних організацій;

- реалізація пріоритетності соціального розвитку за рахунок дотримання комплексно-пропорційного розвитку територій з урахуванням місцевих умов і особливостей, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення слаборозвинутих, депресивних, високо урбанізованих територій і великих міст;

- запровадження активної державної політики регіонального розвитку за рахунок визначення конкретної мети та пріоритетів, а також розробки досконалих для кожного історичного етапу механізмів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів;

- визнання первинним суб'єктом просторового розвитку територіальної громади, де здійснюються основні процеси життєдіяльності населення і реалізується загальнодержавна соціальна й економічна політика щодо людської особистості;

- стимулювання інвестиційної діяльності в регіонах шляхом запровадження пільгових умов оподаткування, створення регіонів (просторових осередків) зі спеціальним економічним режимом функціонування (технопарків, технополісів, ВЕЗ), ефективне транскордонне та міжнародне співробітництво;

- покращення демографічної ситуації у найбільш депопуляційних регіонах з метою зменшення або усунення негативних соціально-економічних наслідків у них, пов'язаних з різким постарінням населення, втратою трудового потенціалу, загостренням соціальних проблем;

- створення з урахуванням особливостей об'єктів господарювання у регіонах сприятливих економічних, фінансових та моральних умов виробничого господарювання, забезпечення ефективного функціонування регіональних ринків праці, товарів, послуг, інших економічних важелів господарювання;

- удосконалення механізму реалізації політики просторового розвитку шляхом нових законодавчих і нормативних актів, які регулюють відносини між суб'єктами регіональної політики і спрямовані на вирішення завдань стійкого економічного зростання;

- генеральним спрямуванням державної політики просторового розвитку має бути вдосконалення територіальної організації суспільства, яка включає створення належних умов життєдіяльності населення, його якісного та кількісного відтворення на основі досконалої регіональної економічної, соціальної, демографічної, розселенської, екологічної та духовної політики.

Література

1. *Гранберг А. Г.* Основы региональной экономики: Учебник для вузов. — М.: ГУ ВШЭ, 2000.
2. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір / Л.О. П'яткова. — Черкаси, 2004.
3. *Некрасов М. М.* Региональная экономика. Теория, проблемы, методы: 2-е изд. — М.: Экономика, 1978.
4. *Поповкін В. А.* Регіонально-цілісний підхід в економіці. — К.: Наук. думка, 1993. — 219 с.
5. *Пробст А. Е.* Эффективность территориальной организации производства (методологические очерки). — М.: Мысль, 1965. — 208 с.
6. Ринкова трансформація господарства регіону (кластерний підхід). Навчальний посібник / Г. М. Заболотний, О. М. Дідик, В. І. Захарченко. — Вінниця: видавничий відділ ВДАУ, 2006. — 395 с.
7. *Сигов И. И.* Региональная экономика (понятийный аппарат). — СПб., 2000.
8. *Фацевський М. І., Чернюк Л. Г.* Методологічні засади комплексного розвитку продуктивних сил як теоретична основа формування регіональної соціально-економічної політики / Регіональна економіка. — 1998. — № 1.
9. *Kuklinski A.* Regional policies: Experience and prospects // International Social Journal. — Oxford: Basil Blackwell, 1987. Vol. XXXIX, № 2.

Стаття подана до редакції 18.10.2011